

ВПЛИВ ЖИТТЄВИХ ДОМАГАНЬ НА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ ПСИХОЛОГІВ

Наталія Світлична

Національний університет цивільного захисту України

Харків, Україна

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується зміною ставлення людини до своєї особистості, свого місця в житті. Це призводить до потреби в спеціалістах, які були б здатні допомогти людині реалізувати себе, уникнути психологічних криз тощо. Задача підготовки професіоналів для основних сфер психологічної діяльності в сучасній соціокультурній ситуації набула особливої актуальності, оскільки освоєння професіонального досвіду здійснюється на фоні ломки стереотипів традиційних форм професіоналізації [1, 3]. Особливо це торкається підготовки психологів до діяльності в особливих умовах, готових до надання психологічної допомоги людям, що опинилися в у складних екстремальних ситуаціях.

Однак професійне становлення самого практичного психолога теж потребує ретельного дослідження. Далеко не кожна людина придатна для такої роботи, готова виконувати свої професійні обов'язки в екстремальних ситуаціях [5]. Визначальним фактором тут є система цінностей людини, що, у кінцевому рахунку, визначає ефективність її професійної діяльності. Рівень життєвих домагань особистості значною мірою впливає на вибір професії та визначає можливості її професіоналізації [6].

Метою нашого дослідження було встановлення взаємозалежності між рівнем життєвих домагань та особливостями мотивації професійного становлення студентів-психологів соціально-психологічного факультету Національного університету цивільного захисту України.

Об'єкт дослідження – особистісна сфера студента-психолога, його предмет – особливості взаємозв'язку між рівнем життєвих домагань та мотивацією професійного становлення студентів соціально-психологічного факультету.

Для реалізації поставленої мети нами були визначені такі завдання:

1. Проаналізувати наукову психологічну літературу за темою дослідження та виявити головні теоретичні підходи до вивчення проблеми особистісних детермінант професійного становлення в студентському віці;
2. Дослідити основні характеристики мотивації професійного вибору та навчальної мотивації студентів-психологів;
3. Визначити рівень життєвих домагань студентів-психологів та його вплив на професійне самовизначення і процес професіоналізації особистості;
4. Зробити висновки і наукові узагальнення на основі аналізу фактичних даних.

На початку дослідження ми сформулювали **припущення**, що зміст і рівень життєвих домагань студентів-психологів визначає усвідомленість їх професійного вибору, зумовлює чіткість уявлень про майбутню професію та стійкість мотивації професійного навчання й професійного становлення в цілому, тобто визначає ефективність процесу професіоналізації майбутнього спеціаліста-психолога.

Дослідження проблеми проводилося з використанням наступних методів: теоретичного аналізу та систематизації науково-методологічної літератури за проблемою, спостереження, бесід, експерименту та методів математичної статистики.

В процесі експериментального дослідження ми використали такі психодіагностичні методики:

- «Дослідження діяльнісної мотиваційної структури» (методика К. Замфір в модифікації А. А. Реана);
- «Діагностика мотиваційної структури особистості» (методика В. Е. Мільман);
- «Методика визначення основних мотивів вибору професії»;

Для отримання додаткової інформації про особливості мотивації вибору професії та вивчення рівня життєвих домагань студентів-психологів нами було використане анкетування, що проводилося за допомогою спеціально розробленої (авторської) анкети.

База дослідження: дослідження проводилося на базі соціально-психологічного факультету Національного університету цивільного захисту України. В експерименті приймали участь 60 студентів 1 і 2 курсів.

Застосування методики В. Мільман надало нам змогу з'ясувати деякі стійкі тенденції особистості студентів соціально-психологічного факультету: загальну й творчу активність, прагнення до спілкування, забезпечення комфорту й соціального статусу та ін., тобто скласти уявлення про професійну та загальну життєву спрямованість особистості кожного студента, особливості їх мотиваційної структури в цілому.

Так було встановлено, що найбільше студентами цінується спілкування, на другому місці – соціальний статус, далі – загальна активність. Найменше значення студенти-психологи 1-2 курсів надають життєвому забезпеченню й комфорту. Всі виявлені нами тенденції, звичайно, можна пояснити віком наших досліджуваних, для якого характерне саме таке співвідношення життєвих пріоритетів. Хоча, в деякій мірі, воно відображає й специфіку обраної ними професії, якщо зважити на те, що згодом соціальний статус поступиться своєю високою позицією на користь творчої активності й соціальної корисності.

В результаті додатково проведених бесід було з'ясовано, що навчальна мотивація має переважне значення для студентів-психологів. Більшість з них назвали як пріоритетні мотиви отримання знань, самоосвіти й вдосконалення своїх професійних знань і навичок. Слід відзначити і досить високий статус таких мотивів як особистісний розвиток, самопізнання, формування адекватної самооцінки. Також характерними особливостями мотивації студентів-психологів є пошук сенсу життя, життєтворчість як у професійному, так і в соціальному й сімейному плані.

Важливим багатьох опитаних вважають спілкування з іншими людьми, визнання в суспільстві, здобуття прихильності інших людей. Певна частина студентів прагне лідерства як в теперішній ситуації (під час навчання у ВНЗ), так і в подальшому житті. Важливим для наших респондентів є також й матеріальне благополуччя, яке вони розглядають як підґрунтя для формування самоповаги і здобуття визнання в суспільстві.

В цілому, можна зробити висновок, що мотиваційні орієнтації студентів 1-2 курсів в основному спрямовані на визначення свого місця в суспільстві і визнання іншими людьми. Відомо, що під час вибору тієї чи іншої професії людина керується цілим рядом мотивів. Однак частина з них є головними (вирішальними), а інші мають другорядне значення.

В результаті використання «Методики визначення основних мотивів вибору професії» нами було встановлено, що перше місце у студентів-психологів посідають пізнавальні мотиви, тобто можливість розвивати свої здібності, самовдосконалюватися. Однак, порівнявши отриманий результат з показниками успішності навчання, зафіксованими в журналах груп, ми зробили висновок, що подібна мотивація вибору професії не завжди забезпечує високу мотивацію навчання.

На другому місці, з незначним відривом – творчі мотиви: можливість бути оригінальним, неординарним у своїй роботі, можливість використовувати в практичній діяльності всі свої здібності причому навіть у екстремальних ситуаціях. В певному значенні це пов'язано з пізнавальною мотивацією, однак, якщо пізнавальні мотиви вказують на бажання розвитку власної особистості, то мотиви творчі – на бажання справляти враження, здійснювати активний вплив на оточення, змінювати світ. Результати додаткового спостереження показали, що творчі мотиви вибору професії психолога знаходять своє втілення у практичній діяльності студентів: ці студенти активно приймають участь у самостійній дослідницькій роботі, наукових гуртках, самодіяльності тощо.

На третьому місці – соціальні мотиви вибору професії – бажання спілкуватися з іншими людьми. Це важливий показник для майбутнього

психолога, оскільки вказує на невипадковість вибору професії, орієнтованої на активне спілкування. В той же час ця тенденція має і «зворотній бік»: можливо, за таким активним бажанням спілкування лежить невпевненість у собі, бажання вирішити, насамперед, свої особисті проблеми.

Четверте місце належить моральним мотивам, тобто бажанню приносити користь людям, допомагати їм. Це досить стійкий мотив, який проявляється ще задовго до вступу у вищий навчальний заклад, але в той же час є і досить індиферентним щодо конкретної професії, бо бажання приносити користь людям властиве всім, хто вступає в активне професійне життя, тому скоріше характеризує не мотив вибору професії психолога, а мотив вибору активної діяльності взагалі.

П'яте місце посідають матеріальні мотиви, що пояснюється, скоріше за все, соціальною незахищеністю та матеріальною незабезпеченістю студентства, а отже, і цілком природним бажанням вирішити ці проблеми шляхом досягнення високого соціального статусу через високооплачувану професію.

Невисокий, в середньому, статус таких мотивів професійного вибору як „зміст праці” та „утилітарність” пояснюється, звичайно, віком досліджуваних, які ще нечітко уявляють собі своє майбутнє.

За результатами проведення методики К. Замфір нами було підраховано відсоткове співвідношення досліджуваних з переважанням різних видів мотивації: зовнішня негативна, зовнішня позитивна, внутрішня мотивація. Результати показали, що найбільша кількість студентів показали переважання зовнішньої позитивної мотивації (39,7% досліджуваних), дещо менша кількість досліджуваних продемонстрували переважання зовнішньої негативної мотивації (33,1%), а найменш виражена серед студентів-психологів внутрішня мотивація (27,2% досліджуваних). Отже, у нашому варіанті виражене несприятливе для подальшого професійного становлення студентів співвідношення компонентів мотиваційної структури: ЗПМ > ЗНМ > ВМ, що, частково, може бути пояснено віком досліджуваних, але все-таки має стати

предметом особливої уваги і цілеспрямованої виховної роботи з боку викладачів-психологів, кураторів і наукових керівників.

Для отримання додаткової інформації про особливості мотивації професійного вибору, навчальної мотивації, а також з метою вивчення рівня життєвих домагань студентів-психологів нами було використане анкетування, що проводилося за допомогою спеціально розробленої (авторської) анкети.

Дослідження показало, що у студентів-психологів існують суттєві розбіжності професійної мотивації. Так, відповідаючи на запитання «До чого ви прагнули, поступаючи на соціально-психологічний факультет?» одні вказували на престижність професії психолога чи бажання вирішити особисті проблеми, інші – на пізнавальний інтерес і бажання допомогти людям.

Практично всі респонденти прийшли на факультет відразу після школи, тому тільки 5% з них згадали про додатковий (крім шкільного) життєвий досвід, у силу чого даний фактор був виключений з подальшого аналізу.

Аналіз результатів анкетування показав, що в середньому бажання стати психологом виникає в підлітковому віці, задовго до закінчення школи. Головна причина такого бажання – пізнавальний інтерес, на другому місці – бажання розібратися в собі і краще розуміти інших людей. Звертає на себе увагу і те, що у 17,3% респондентів, які вибрали професію в ході контактів з діючими психологами, отримані найбільш високі оцінки за всіма факторами.

Подальший аналіз показав, що розбіжності між групами значущі тільки за змінною «мета оволодіння професією». При цьому ті, хто вирішив стати психологом, щоб розібратися в собі і своїх знайомих, вважають це і своєю метою, тоді як респонденти, яких спонукав пізнавальний інтерес, ставлять своєю метою розвиток науки і допомогу людям. Таким чином, майбутні цілі – прямий наслідок поточних інтересів.

В цілому, можна сказати, що першокурсники не до кінця розуміють, чого вони хочуть домогтися в обраній професії.

Висновки. Вибір професії – це дуже складний процес взаємодії між соціально-економічними умовами життя й індивідуальними характеристиками

конкретної людини. Успіх у професійній діяльності багато в чому залежить від оцінки власних можливостей, усвідомлення своїх прагнень, уподобань. Здатність сучасної людини встигати відповідати очікуванням соціуму, не відмовляючись від власних життєвих задумів, є базовою соціально-психологічною характеристикою особистості.

Життєві домагання – це комплекс вимог, очікувань, бажань особистості щодо свого життя, свого майбутнього. Домагання передбачають, моделюють те, на що особистість, як їй здається, має право, що вона хоче отримати, на що розраховує. Життєві домагання є постійним зважуванням, оцінюванням своїх потреб і здібностей та запиту з боку соціуму. Це – очікування в майбутньому такої самореалізації, яка задовольняла б як плани особистості, так і потреби суспільства, забезпечувала б стійку самоповагу та визнання значущого оточення. Оптимальні домагання сприяють розвитку особистості, зростанню її зрілості й відповідальності.

На основі отриманих нами експериментальних даних можна зазначити, що студенти розглядають період професійного навчання як важливий етап особистісного росту, мотив отримання знань і професії більшість з них оцінюють як головний на сучасному життєвому етапі. Важливе значення для них має саморозвиток і самопізнання, формування адекватної самооцінки. Однак, найбільш важливим студенти 1-2 курсів вважають визначення свого місця у суспільстві і визнання іншими людьми.

У дослідженні також було встановлено, що на вибір професії впливає позитивне емоційне забарвлення самої предметної області, характер діяльності, поліпшення суб'єктивної якості життя, професійне середовище, соціальний статус і науковий потенціал навчального закладу. Інтерес до психології, що зазвичай виникає у віці 15 років, глибоко укорінений у когнітивних і особистісних структурах майбутніх психологів. Оскільки більшість наших респондентів виявилася настроєними на практичну діяльність, ми вважаємо, що зазвичай безпосередньою причиною виникнення інтересу до професії є знайомство в тому чи іншому вигляді з роботою діючих професіоналів.

Результати емпіричних досліджень показали, що загальні мотиваційні пріоритети та життєві домагання впливають на особливості мотивації професійного вибору, що, у свою чергу, детермінує рівень навчальної мотивації студентів, а, отже, визначає подальше професійне становлення майбутніх фахівців.

Література

1. Бондаренко Ф. О. Психологічні особливості сучасної студентської молоді та проблеми професійної підготовки психологів-практиків. // Практична психологія та соціальна робота, 2003. – № 4. – С. 8-11.
2. Куфлієвський А. С. Формування професійної мотивації рятувальників МНС України / А. С. Куфлієвський // Проблеми екстремальної та кризової психології. – 2009. – Вип. 6 – С. 61-73.
3. Панок В. Г. Основні напрямки професійного становлення особистості практичного психолога у вищій школі.// Практична психологія та соціальна робота, 2003. – № 4. – С. 14-17.
4. Семиченко В. А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека. Модульный курс психологии. Модуль «Направленность». (Лекции, практические занятия, задания для самостоятельной работы). – К.: Миллениум, 2004. – 521 с.
5. Стельмах О. В. Психологічні закономірності становлення майбутнього професіонала у навчально-виховному процесі / О. В. Стельмах // «Світоглядні орієнтації особистості у сучасних соціокультурних умовах: міждисциплінарні аспекти»: Збірник матеріалів Всеукраїнської науковопрактичної конференції з міжнародною участю. – Полтава, 2015. – С. 89-91.
6. Титаренко Т. М. Життєві домагання і професійне становлення особистості практичного психолога. // Практична психологія та соціальна робота, 2003. – № 4. – С. 21-23.